

Introïtustekst:

'Hoog op de agenda van westerse feministen staan kwesties als de gelijke participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt en in het onderwijs, vrouwenrechten, waaronder voortplantingsrechten, en seksuele vrijheid. Maar wat betekent feminisme bijvoorbeeld voor vrouwen op het platteland van India, die lange dagen werken op het land van iemand anders; voor jonge meisjes in Thailand die in de seksindustrie van Bangkok werken en die Japanse, Amerikaanse en Australische mannen bedienen; of voor Filipijnse meisjes die als dienstmeisje werken voor rijke vrouwen in Hong Kong? Hoe kijken westerse mannen en vrouwen naar de geleefde werkelijkheid van vrouwen van kleur en de keuzes die zij maken?'
Vrij naar Chilla Bulbeck, over de diversiteit van vrouwen in een postkoloniale wereld.

Lezing:

Ruth 1:1 - 2:3, Ruth 2:22 - 3:11, Ruth 4:13-17.

Overweging

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? Als er hongersnood uitbreekt, in Bethlehem nota bene, in het broodhuis Bethlehem, besluit Elimelech de hongerdood te ontvluchten en zijn geluk in Moab te gaan beproeven. Hij verlaat zijn land Juda met zijn vrouw Naomi en zijn twee zonen Machlon en Kiljon en vestigt zich in de vlakte van Moab. Het zou er goed toeven moeten zijn, in de vruchtbare vallei. Maar het tegendeel blijkt waar. Elimelech vindt er geen beter leven, maar hij vindt er zijn dood. Zijn zoons huwen beide een Moabitische vrouw, de ene huwt Orpa, de ander Ruth, maar ook die zoons vinden geen vruchtbaar leven, ze sterven, na tien jaar, kinderloos. De drie vrouwen, Naomi, Orpa en Ruth, blijven alleen achter, drie kinderloze weduwes. Het vruchtbare land waar ze het goede leven hadden gehoopt te vinden, blijkt godverlaten, dodelijk. Naomi is oud, verbitterd en cynisch geworden: "Ga toch terug naar je familie," zegt ze tegen Orpa en Ruth, "waarom zou je met me mee teruggaan? Het is niet alsof ik jullie nog iets te bieden heb. Kan ik soms nog zonen baren?" Ze geeft God de schuld. Ze had alles toen ze uit Juda wegging, maar God heeft zich kennelijk tegen haar gekeerd en nu staat ze met lege handen. Zonder de bescherming van een man, is een vrouw verloren in haar samenleving, en zonder kinderen sterft het hele geslacht uit. Alsof ze er nooit geweest zijn. Naomi keert terug naar Juda, haar land van herkomst, waar God lijkt te zijn teruggekeerd. In Moab is God niet te vinden. Daar vind je alleen de dood. Of niet soms?

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? In 2004, ik was toen een jonge twintiger, bezocht ik het voormalige Nederlandse slavenkasteel Elmina, in de buurt van Accra, aan de Ghanese kust. Ik wist niet wat ik er moest verwachten. De Nederlandse geschiedenis van de slavernij en de slavenhandel – en hoe je ermee om moest gaan – was geen onderdeel geweest van de lessen op school. Voor mij was de Nederlandse geschiedenis van kolonialisme, slavernij en slavenhandel een ver-van-mijn-bed-show. Het kwam bij mij alleen in beeld als ik daarvoor koos.

Tijdens de busreis ernaartoe was ik nerveus. Het bezoek aan Elmina was emotioneel beladen. Het was onderdeel van het programma van de 24^e vergadering van de WARC, de Wereldraad van

Protestantse kerken. Ik was daar als delegatielid van de PKN. Voor Afro-Amerikaanse delegatieleden was de excursie naar het voormalige slavenkasteel bijzonder belangrijk. Zij waren zich zeer bewust van de grond waarop we zouden lopen. Zij waren pelgrims die een heilige plaats bezochten. Elmina zou weleens de plek kunnen zijn die hun voorouders geketend hadden verlaten, om nooit weer te keren. Voor nakomelingen van tot slaaf gemaakte mensen, bleek de geschiedenis van kolonialisme, slavernij en slavenhandel heel persoonlijk te zijn, en heel aanwezig, ook in de werkelijkheid van nu. Voor mij was het vooral ongemakkelijk.

Bij de kasteelpoort, en vooral ook in de kapel, werd ik geconfronteerd met het feit dat de Nederlandse geschiedenis van de slavenhandel ook mij aanging. Er bleek geen ontkomen aan. Toen een Afro-Amerikaanse vrouw me vroeg wat er op het oude bord bij het kasteel stond, ontcijferde en vertaalde ik het oude Nederlands met schokkend gemak. Alsof het bord mij aansprak, daar voor mij hing. Ik realiseerde me toen pas, toen de ver-van-mijn-bed-show voor mijn neus stond en me aankeek, dat wat er in Elmina tot in de negentiende eeuw gebeurde echt is, dat het niet zo'n ver verleden is, dat het Nederlands is, en dat het mij als witte, christelijke, Nederlandse vrouw ook aangaat. Wat me het meest van mijn stuk bracht in Elmina, was een Psalmtekst in de kapel van het kasteel. Die kapel hadden de Nederlanders recht boven het slavenhol van de vrouwen gebouwd. De psalmtekst die er boven de kansel hangt, luidt: *Zion is des Heeren ruste dit is syn woonplaetse in eeuwighey. Psalm 132.*

Ja, zo zullen ze dat toen ervaren hebben. Dat die psalmtekst klopte. Het leven was goed voor de Nederlanders daar. Ze waren heel succesvol, in het nieuwe Sion. Was God hen niet goed gezind? Je kon de Nederlandse, protestantse mannenbroeders, die in Elmina gestationeerd waren, zo voor je zien. Al psalmzingend, God als hun Heer lovend, terwijl recht onder hen, tot slaaf gemaakte vrouwen vastgekend lagen. Hun kreten en de stank van het slavenhol moeten tot in de kapel te horen en te ruiken zijn geweest. Ik herinner me dat ik dat bedacht. En dat ik ook dacht: Die psalmtekst is misplaatst. Als God hier was, in Elmina, dan was God toch zeker niet hier in de kapel bij de psalmzingerende Nederlanders. Je kunt wel vanuit je geloof de overtuiging mee hebben gekregen dat God in jouw kapel is en die tot Sion, tot Gods woonplaats dopen, maar als God hier dan was in Elmina, zo dacht ik toen, dan was God daar niet in die kapel, maar dan was hij in het slavenhol daaronder. Die grond was heilige grond. Op die grond werd door de Afro-Amerikaanse delegaties met eervolle rituelen trouw bewezen.

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? Het bijbelboek Ruth heeft zich altijd goed geleend voor een koloniale blik op deze vragen, een koloniale blik op God, op land, op mensen van kleur, en vrouwen. God is in het bijbelboek Ruth sterk verbonden aan het ene land, Juda, en afwezig in het andere land, Moab. God is er niet verbonden met de hele aarde, maar gebonden aan het grondgebied van Juda, en aan het volk en de religie van Juda, niet aan de Moabieten en hun religie. God is niet in Moab; daar heerst de dood. Ruth geeft het ultieme voorbeeld, door haar belofte van trouw aan Naomi, trouw aan haar volk en trouw aan haar God. Ze bekeert zich volledig om Naomi ervan te overtuigen haar met zich mee terug te nemen terug naar Juda. Ruth heeft er alles voor over. Naomi laat zich overtuigen, neemt haar trouwe schoondochter Ruth mee terug en krijgt er geen spijt van. Ruth heeft als Moabitische geen recht op bescherming van de Judese wetten, op bescherming van Naomi's mannelijke familieleden – dat had Orpa goed gezien! – maar Ruth waagt het erop en zij weet met haar verschijning toch de sympathie te wekken van een ouder, mannelijk familielid van Naomi. Ze werpt zich op aanraden van haar schoonmoeder letterlijk aan de voeten van de oude Boaz en overtuigt hem ervan, haar tot vrouw te nemen. Heel feministisch is het allemaal zeker niet. Dat kan ook niet in haar situatie, in de samenleving van toen. Als vrouw was je plek daar duidelijk. Daar gold: als God je goed gezind is, laat hij je het leven schenken aan een zoon, iemand die de erfenis van je man en je schoonvader kan doorgeven aan het nageslacht. Dan heb je als vrouw je plicht vervuld. Is je rol uitgespeeld.

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? De gedachte dat God zich verbindt aan sommige volken, landen en plekken, en niet aan andere, past bij de koloniale mindset van de Nederlandse slavenhandelaren in Elmina. Hun christelijke traditie was meegegaan in de boodschap dat God, dat het goede leven, niet te vinden was bij voor hen vreemde volken, met voor hen vreemde religies. Zij waren ervan overtuigd dat God met hen meereisde naar Elmina. Zij zongen vroom de psalm die bevestigde dat God onder hen woonde en zeker niet onder de tot slaaf gemaakten te vinden was. Ze voelden zich als mannen superieur aan vrouwen, met hun huidskleur voelden ze zich superieur aan zwarte mensen, ze waanden Europa superieur aan Afrika, het christendom superieur aan andere religies, hun handel en wandel superieur aan manieren van leven die dichter bij de natuur leken te staan. En hun overtuiging van de eigen superioriteit was niet alleen maar een gevoel. Zij werden er ook dagelijks in bevestigd doordat zij ook daadwerkelijk economisch en militair machtig waren.

In onze tijd werkt zo'n koloniale redenering die uitgaat van de eigen superioriteit nog altijd door. Zij werkt door in de overtuiging dat onze eigen cultuur absoluut beter is dan die van anderen en de verwachting dat nieuwkomers zich volledig aanpassen aan onze cultuur. We accepteren je, als je je aanpast, als je hetzelfde wordt en doet als wij. Wees als Ruth. Zweer je eigen cultuur af en omarm de onze. Zo'n koloniale redenering werkt ook nog door in de overtuiging dat wij, dat het westen wel even de internationale orde bepaalt, superieur is, en onafhankelijk van anderen. En zij werkt nog door in onze overtuiging dat we de aarde naar onze hand kunnen zetten en controle kunnen uitoefenen over de natuur.

We kunnen het verhaal van Ruth ook anders lezen. Het verhaal van Ruth wordt ook anders gelezen, niet koloniaal, niet zwartwit maar postkoloniaal, veelkleurig. Door vrouwen in Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Met begrip voor de keuzes die vrouwen, migranten en vluchtelingen in hun leven kunnen maken, met oog voor hun kracht. Met een besef van onze onderlinge afhankelijkheid als mensheid en onze afhankelijkheid van de aarde en haar natuur.

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? Als je anders kijkt naar het verhaal van Ruth, dan zie je niet alleen een onderdanige schoondochter die alles opgeeft voor haar schoonmoeder, maar dan zie je een overlever, een initiatiefnemer, iemand die het heft in handen neemt. Die zegt tegen haar schoonmoeder, stop me weg te sturen, ik ga met je mee en ik zal doen wat ik moet doen, om voor je te zorgen en met je te sterven. Natuurlijk, Ruth is beperkt door de ongelijke positie die ze als buitenlandse, Moabitische, als vrouw, als weduwe en als schoondochter noodgedwongen heeft in haar situatie. Maar ze zet die situatie naar haar hand. Ruth kan ons inspireren tot vriendelijkheid, tot compassie, tot een gastvrije ontvangst van vreemdelingen-in-nood, zoals Ruth zelf ook werd verwelkomd. Haar verhaal is de droom van elke migrant. Ze schopt het van buitenlandse tot geloofsgenote, van weduwe tot echtgenote, van vreemdeling tot burger, van allerarmste arenleesster tot matriarch, moeder van een volk, van kinderloze tot overgrootmoeder van koning David. Het is het ultieme migrantenverhaal.

Wie niet koloniaal, maar postkoloniaal kijkt naar het bijbelboek Ruth, ziet dat de internationale verhoudingen er zwartwit en scheef in zijn, maar die ziet ook dat het verhaal vertelt dat dat niet klopt. Het volk van Juda, de stam van Efrata, het broodhuis Bethlehem blijkt verrassend afhankelijk te zijn van Moab, van de Moabitische Ruth, voor haar voortbestaan. Zij, de Moabitische, schenkt nieuw leven waar alleen nog de dood werd gezien, zonder deze Ruth, zonder deze moeder geen volk, geen Obed, geen overgrootvader van David.

Wie niet koloniaal maar postkoloniaal kijkt, ziet ook de boodschap van onze afhankelijkheid van de aarde in het verhaal. De hongersnood in Juda drijft Elimelech ertoe, met zijn gezin naar Moab te gaan. Hongersnood jaagt mensen op de vlucht, mensen raken op drift. Ze hopen op een beter

leven, hopen dat het elders goed toeven zal blijken te zijn. Ze willen overleven en hebben er alles voor over. Ruth had als illegale vreemdelinge in Juda, zo je wilt, geen recht op bescherming volgens de toen geldende wetten. Ze dwong bescherming af, buiten de wet om. Ze beriep zich op mededogen, op medemenselijkheid. Dat haar verhaal ook vandaag mag inspireren tot eenzelfde mededogen voor vluchtelingen van nu. Zeker nu hongersneden zich opstapelen en zich op meerdere plaatsen tegelijk voordoen, door klimaatverandering en klimaatverandering-ontkennende oorlogen. Nu onze afhankelijkheid van de aarde en haar natuur ons steeds vaker recht in de ogen kijkt. Nu vluchtelingen op zoek zijn naar vruchtbare, vreedzame landen. Dat we hen niet slechts zien als bedelaars, afhankelijk van onze goedheid. We zouden zomaar omgekeerd afhankelijk van hen kunnen blijken te zijn, zoals Juda afhankelijk bleek van Moab, de grote koning David van Ruth.

Waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je leven? Je kunt door een bijbelse tekst en je kunt door het leven op het verkeerde been worden gezet. God, het goede, het leven kan onverwachts toch niet daar blijken te zijn waar mensen van hun overvloed genieten. Een vruchtbare vallei kan een doodse vlakte blijken te zijn. Zelfs in een kapel kan de ervaring van godverlatenheid je overvallen. God, het goede, leven vind je soms op onverwachte plekken. Want waar vind je God? Waar vind je het goede? Waar vind je het leven? Die vragen hebben alles te maken met hoe je een bijbeltekst leest, hoe je de situatie waarin mensen leven leest, of hoe je een historische plek als Elmina leest en hoe je onze huidige tijd leest. Er staat iets op het spel, onze onderlinge relaties, onze wederzijdse afhankelijkheid en de leefbaarheid van de aarde. Dat we erop mogen vertrouwen dat God, het goede, het leven met ons mensen meereist. Amen.

Slottekst:

'Ik ben Hagar, immigrant.

Ik ben Hagar, moeder
van een volk.

Ik sta hier te balanceren
tussen het einde en het begin.

Elke steen snijdt in de hiel, zoals God.

Elke stap is bloed, is een waagstuk:

is gebed.'

Vertaald naar Mohja Kahf, uit haar gedicht *The First Thing*

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl